

Teatrul văzut în revistele transilvănene până în 1944

Marcela Livia DAN PhD

University of Arts, Târgu-Mureș
dnliv@yahoo.com

Abstract: How Journals Reflected on Theater in Transylvania Until 1944

In Transylvania where the social-political conditions were a stepping stone for the Romanian population, the press played a crucial role in the struggle for national emancipation and cultural unity of Transylvanian Romanians.

Unlike other areas where the Transylvanian press has a certain ascendancy over the press in the Principalities, in the theater sector things are just the opposite. While in the Romanian Country, the founder of the literary press Ion Heliade Rădulescu initiated and the first Romanian theater magazine, namely "The Gazette of the National Theater" (1835-1836), followed shortly by a specialized newspaper in Moldova, called "Theater" (Iași 1864), in Transylvania the theatrical movement in the second half of the 19th century will be under the sign of enthusiasm and sporadic local initiatives.

Key words: theatre; periodicals; Transylvania; newspapers; national.

Cele dintâi licăriri ale interesului românilor din Ardeal pentru teatru se confruntă cu primele manifestări ale acestora pentru o viață politică și culturală în spirit național. Interesul pentru teatru s-a dezvoltat sub o influență străină: cea germano-ungară și cea a turneelor din țară. Cea dintâi predomină începuturile, iar cea din urmă epoca de maturitate. Cele dintâi manifestări de teatru se vor face sub influența protestantă și catolică, iar mai târziu sub cea laică.

Spre deosebire de alte domenii în care presa transilvăneană înregistrează un oarecare ascendent asupra presei din Principate, în sectorul de teatru lucrurile stau tocmai invers. În timp ce în Țara Românească întemeietorul presei literare Ion Heliade Rădulescu iniția și prima revistă românească de teatru și anume *Gazeta teatrului național* (1835-1836) urmată la puțină vreme și de o gazetă specializată în Moldova la Iași, *Teatru* (1864), în Transilvania mișcarea teatrală în a doua jumătate a secolului al XIX-lea va sta sub semnul entuziasmului și a inițiativelor locale sporadice. Abia după turneele întreprinse în Transilvania de trupa lui Fanny Tardini

(1864, 1865, 1866), și a lui Pascaly (1868) în orașe ca Sibiu, Blaj, Orăștie, Lugoj, Abrud, publicul românesc a devenit un element deloc neglijabil. Un răsunet și mai mare decât Pascaly l-a avut Millo, doi ani mai târziu, care s-a avântat până la Cluj, Sibiu și Oradea. El a avut deosebita onoare să joace pe scena teatrului Maghiar din Cluj, cinste care n-a mai fost acordată până la el nici unei trupe străine.

În anul 1870, Iosif Vulcan, unul dintre promotorii teatrului românesc în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, alături de deputații români din Parlamentul Ungar, a pus bazele *Societății pentru crearea unui fond de teatru român*. Creată în contextul politic al Transilvaniei, care la acea dată se afla în componența Imperiului Austro-Ungar, *Societatea* a jucat un rol important nu doar în evoluția dramaturgiei românești, ci și în relațiile dintre români și maghiari. Iosif Vulcan scria în *Familia* (1869) articolul *Să fondăm un teatru național!* care a provocat o amplă discuție în presă. La această dezbatere de presă scrisă a luat parte și studentul Mihai Eminescu, aflat pe atunci la Viena. Ecoul acestei dezbateri se face auzit și în parlamentul de la Budapesta, unde deputații români au cerut înființarea unor instituții de teatru pentru toate popoarele și nu doar pentru cel unguresc. După articolul *Să fondăm teatru național!* acesta ține în anul 1897 un discurs la Orăștie. Vulcan vede teatru drept „un scut, un adăpost pentru toate elementele noastre culturale, unde nu numai să fie la adăpost dar să și înflorească, să ne putem bucura toți de progresul lui și să-l putem arăta lumii. Iar dacă nu toată lumea poate să meargă la teatru, ne vom îngriji, ca teatrul nostru să meargă la ei pretutinderea” (Vulcan 1898, 62). Deputații români din parlamentul de la Pesta și reprezentanții intelectualității române transilvănene s-au reunit de patru ori, în decembrie 1869 și februarie 1870, pentru a hotărî ce este de făcut, concret, pentru crearea unui teatru românesc în Transilvania.

După întâiul turneu a lui Pascaly, revista *Familia* a început să înfiripeze ideea înființării unei societăți care să stângă fonduri pentru întemeierea unui teatru. În octombrie 1870 s-au pus bazele *Societății pentru fond de teatru român* la Deva și pentru încurajarea teatrului, s-au adunat sume de bani în vederea ridicării unei clădiri de teatru. În adunarea de constituire, Iosif Hodoș a fost ales președinte, Alexandru Mocioni vicepreședinte, iar Iosif Vulcan și August Horșa secretari. Urmează consfătuiri ale *Societății pentru fond de teatru* la Orăștie (1897) unde, alături de Iosif Vulcan, se aflau și Vasile Goldiș, Sextil Pușcariu, M. Popovici, M. Ungureanu, apoi la Hațeg. La Orăștie, Ioan Brang a alcătuit un veritabil repertoriu de piese laice. Membrii *Societății* se adunau anual într-unul din orașele țării spre a prezenta bilanțul și a asista la câteva reprezentații de teatru sau la o serată muzicală. Pentru încurajarea mișcării de amatori și o mai bună informare a publicului în acest domeniu, s-a început să se editeze din anul 1898 și un *Anuar*. Anuarul *Societății pentru fond de teatru român*, apare la Brașov între anii 1895-1911 concretizându-și existența în 12 numere imprimate, la început, în Tipografia fraților Ciurcu și, mai apoi, în Tipografia „A. Mureșianu” din Brașov. Se fac concursuri pentru piese, se editează o bibliotecă teatrală și se dau burse pentru pregătirea actorilor. Pe lunga listă de reprezentații a diletanților nu găsim decât comedii de mână a treia, vodeviluri și cântonete. Drama apare rar și atunci este ridiculizată ca

urmare a jocului insuficient al interpreților și a publicului neînțelegător. Acest *Anuar* a ținut în tot acest răstimp locul unei reviste literare de teatru. *Anuarul*, din anul 1899, cuprinde deja un material ceva mai variat și mai multe articole teatrale precum *Din tainela culiselor* de Sextil Pușcariu, *Mișcarea teatrală, la noi în anul 1898* de Vasile Goldiș, bibliografiile membrilor fondatori ai Societății: Iosif Vulcan, Miron Românul, Timotei Cipariu, Vincențiu Babeș, Ioan Papiu, Aurel Maniu, (realizate de Vasile Goldiș) precum și o serie de rapoarte și informații despre mișcarea artistică teatrală. Următorul *Anuar*, continuă să publice seria bibliografiilor inițiată de Vasile Goldiș cu Victor Mihaly, Ioan Rațiu, Iosif Gall, David P. Simion, Trifon Miclea, Iuliu cavalier de Pușcariu, Basiliu Pop Harșianu, Iosif Pop, Constantin Stezar, George Dănilă, Lazăr Baldi, procesele verbale ale adunărilor de la Săliște, voci din presă, situația membrilor *Societății*. Bibliografiile vor continua și în următoarele numere, ca și articolele informative sau teoretice: *Idei referitoare la teatrul nostru* de Vasile Goldiș, *Prima societate română ambulantă din Transilvania* de V. Podoabă sau *Statutele societății române de diletanți*, *Progresul de la Făgăraș*. În general *Anuarul* e structurat acum în trei părți principale: I Partea literară, II Partea administrative și III Aduas, acestea înmulțindu-se de la număr la număr.

Anuarul de teatru, fiind prea puțin consultat, este neinclus în nici o serie bibliografică de soții Răduică pentru almanahuri și calendare românești. Așa de pildă în nr. 8 din 1903/1904 vor apărea mai multe recenzii semnate de Șt. O. Iosif și Ilarie Chendi. În nr. IX (1904-1905), Ioan Borcea va semna importantul articol *Eminescu și teatrul*. Dintre cei care semnează următoarele numere îi întâlnim pe: N. Sulică, Ioan Budișan, Ioan Scurtu, Valeriu Branisce, Iosif Blaga, Virgil Onițiu, Tiberiu Brediceanu, Enea Hodoș, Pavel Oprișă, Horia Petra-Petrescu, Augustin Paul, G. Dima, Miron Cristea, Aurel P. Bănuț, Al. Bogdan și Iosif Vulcan. De mare importanță este rubrica *Mișcarea teatrală de la noi în anul 1898* redactată o vreme de Iosif Blaga, care ținea la curent pe cititor cu tot ceea ce s-a reprezentat pe scenele noastre în anul respectiv; care au fost trupele de diletanți care au organizat spectacolele. O istorie exactă a mișcării teatrale de la noi nu se va putea realiza fără consultarea de aproape a acelor anuare, care reprezintă o mină de informații dintre cele mai prețioase.

Tot în cadru stimulatativ format în urma acțiunilor *Societății pentru fond de teatru român* a început să se manifeste într-un chip mai pronunțat și interesul pentru crearea unei prese adecvate. Terenul a fost pregătit de apariția unor foi volante sau numere unice, organizate de acele întâlniri anuale ale membrilor *Societății*, care au devenit, alături de adunărilor *Astrei*, adevărate sărbători de cuget și simțire românească ale poporului român din Transilvania. Unele comitete locale s-au simțit datoare să marcheze evenimentul prin astfel de foi volante teatrale. Prima acțiune de acest fel a fost consemnată în anul 1904 la Șimleul Silvaniei, marcând astfel începutul presei în această localitate. Foaia se chema *Teatru român* însă din păcate nu mai există nici un exemplar în bibliotecă. Totuși, cunoaștem detalii despre conținutul ei, prin intermediul *Anuarului*.

În anul 1913 Horia Petra-Petrescu, avea să remarce: „Ele [anualele] conțin o comoară de date și studii din viața noastră culturală, cu deosebire teatrală. În ele găsim eforturile, zăbuciumul, dar și clipele fericite, înălțătoare și pline de îndemnuri însuflețitoare, peste care a trecut Societatea [pentru Fond de Teatru Român] de la înființarea ei până astăzi” (Petra-Petrescu 1913, 419).

Cu deschidere pentru direcția mișcării scenice românești, anualele *Societății pentru Fond de teatru roman* au acordat o atenție deosebită producțiilor artistice de teatru. Începând cu anul 1900, Anualele brașovene includ în sumarul lor informații și note extrase din *Tribuna*, *Telegraful Român*, *Luceafărul* din Sibiu, *Gazeta Transilvaniei* din Brașov și *Familia* de la Oradea. Aceste Anuale au secondat, modest, timp de 13 ani, întreaga viață artistică din Transilvania. Revista *Transilvania* apare la Brașov (1868-1878), pe urmă la Sibiu (1881-1946). Din redacția sa fac parte: Iuliu Moldovan, Horia Petra-Petrescu, Al. Dima, I. Breazu, V. Netea. Și această revistă va acorda o atenție deosebită dramaturgiei naționale într-o epocă în care era nevoie de piese românești care să dezbata problemele societății, să creeze emulație în rândul spectatorilor. În încercarea de a susține tinerii dramaturgi, în anul 1937, revista *Transilvania* va lansa un concurs de piese teatrale pentru diletanți, inspirate din viața satelor, piese ușoare destinate publicului de la sate. De asemenea, va publica un îndrumar în ceea ce privește piesele demne de jucat de către trupele de diletanți, precum și traduceri din Vergiliu și Schiller.

La 19 septembrie 1909, la Orăștie a apărut *Thalia Română la Alba Iulia*, cu subtitlul *foaie ocazională, editată din privilegiul adunării generale a Societății pentru fond de teatru român*. Aceasta este redactată de directorul artistic al Societății Aurel P. Bănuț. Ea se vinde în folosul fondului (un exemplar fiind păstrat și în fondul Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj de unde ne putem face o idee generală despre conținutul ei). Mai întâi un articol de fond *Bine ați venit!* ce exprima bucuria locuitorilor din Alba Iulia de a găzdui această manifestare. Articolul este semnat de Ioan Teculescu, președintele comitetului teatral filial și este urmat de un articol al lui Iosif Blaga *Începutul Societății pentru Fond de teatru roman, Thalia română la Alba Iulia* de Aurel Pavel Bănuț. La scurt timp apare un alt titlu *Revărsat de zori*, foaie orizontală, apărută la Lugoj în august 1913 ca „supliment al ziarului *Drapelul*”.

La 15 octombrie 1911 se naște la Orăștie revista *Cosânzeana* care a rezistat în prima ei serie până în data de 7 februarie 1915 scoasă de Sebastian Bornemisa. La început, pentru numerele de probă, de până la sfârșitul anului 1911 când apărea de 2 ori pe lună în tiraje de 1800-2000 de exemplare. Se va sprijini pe colaboratorii I. U. Soricu, Zaharia Bârsan, Liviu Rebreanu, Emil Borcia, G. Todică. Din 1912, apare săptămânal, anunțând în nr. 4 noi colaboratori: Ilarie Chendi, Victor Eftimiu, Aron Cotruș, Aurelia Pop, D. Tomescu și alții. În numerele viitoare ale aceluiași an, acestora li se adaugă Liviu Marian, Vioara din Bihor și Petre Dulfu. La începutul anului 1913 li se alătură: Elena Farago, Octav Minar, Radu Dragnea, ș.a. iar din 1914-1915 nu se mai înscriu colaboratori. Între anii 1922-1928 apare seria a doua, cu aceiași colaboratori la care se mai adaugă și alții.

Prin intermediul teatrului se dorește culturalizarea poporului și formarea unui repertoriu național original și valoros. Un rol important i se acordă Teatrului Național din Cluj, ajuns la apogeu sub direcția lui Zaharia Bârsan și deplânge situația de decădere sub direcția lui Victor Eftimiu. Eugen Goga dezbate problema înființării unui teatru în Transilvania, socotind turneele ca un act cultural de mare valoare, dar care nu soluționează problema unui teatru național ardelenesc (Goga 1913, 594-597). Paukerow Leonard în *Când joci teatrul românesc în țara ungurească*, consemnează impresii din turneul trupei lui Victor Antonescu, contribuind la problema cunoașterii teatrului românesc în Ardeal și Ungaria (Paukerow 1914, 334-368). Alexandru Hodoș în *Ofensive sufletești* reclamă o luptă mai îndârjită pentru sprijinirea și dezvoltarea Teatrului Național din Cluj, atât din partea directorului Zaharia Bârsan, cât și din partea publicului român (Hodoș 1924, 226). Teatrul publicat de *Cosânzeana* însumează doar 18 titluri. De consemnat: *Cocoșul roșu* de V. Eftimiu, *Doamna Munților* de Ion U. Soricu, *Moartea lui Vlaicu*, de Simion Gogan și Constantin Nuțescu. Problemele de politică internă și externă, luptele interne dintre partidele politice ale vremii care duc la greutatea materiale, îngreunează apariția publicației. Criza determinată de izbucnirea Primului Război Mondial, precum și plecarea redactorului pe front, impun sistarea revistei cu nr. 5 din anul 1915. Ea re apare la Cluj, în anul 1922, însă nu reușește să se mențină și cu nr. 4 își încetează apariția.

Cea dintâi revistă teatrală din Transilvania în adevăratul înțeles al cuvântului este însă *Revista Teatrală* apărută bilunar la Brașov cu subtitlul *Publicație teatrală-culturală* începând cu 1 ianuarie 1913 (6 numere) și până în în martie-aprilie 1914 (doar 4 numere) anavându-l ca redactor responsabil pe Horia Petra-Petrescu, secretarul literar al *Societății*. Pentru sublinierea profilului general al acestei reviste – cel dintâi periodic din Transilvania care și-a dedicat întreaga existență propășirii teatrului, Horia Petra-Petrescu preciza: „[...] sub mișcarea teatrală să-nțelegem cu cea mai mare libertate toate manifestațiunile culturale, cari se dau la reprezentații publice: declamări, cântări, concerte, conferințe din domenii apropiate mișcării teatrale, la sate și orașe” (Petra-Petrescu 1912). În *Cuvântu înainte* pe care-l așează în fruntea primului număr cel de la 1 ianuarie 1913, el spune:

Planul acestui organ de publicitate l-am avut de ani îndelungați. Am urmărit cum se face propagandă în diferitele țări pentru scrisul și vatra națională [...]. Tot mai mult, tot mai mult se desprindea în mintea mea hotărârea să contribui și eu, cu mult-puținul meu la formarea unui organ care să nu fie în concurența vreunei publicații românești existente, ci să dea îndemnuri, înregistrând conștiincios ceea ce săvârșesc toate organele noastre de publicitate pentru înaintarea teatrului românesc. [...] Chem societățile de diletanți existente să-mi pună la dispoziție tot ce cred de cuviință și tot ce citesc că este de atins în Revista aceasta, rog pe scriitorii români să sprijinească această publicație merită să fie un loc de întâlnire al acelora care se ocupă cu înaintarea neamului nostru. [...] Această societatea va trebui să fie în puterea nopții ca un foc de veghe pentru neamul nostru. De pe fiecare înălțime însemnată va trebui să fâlfâie focul de veghe, semnul că periferiile și centrul sunt păzite. Armata întregă se simțește mai bine, mai

ridicată sufletește, când știe și vede că centrul și periferiile sunt asigurate. Nu numai două-trei focuri de veghe, zeci și zeci pe fiecare creastă de deal.

Petra-Petrescu 1913, 419

Evident, *Revista Teatrală* s-a preocupat mult mai mult decât anualele S. T. R. pentru înfățișarea evenimentelor artistice cu specific teatral și musical. *Revista Teatrală* va fi la curent cu „dezvoltarea teatrului în Franța și Germania, prin periodicele de specialitate ale acestor țări a publicat o serie de articole cu caracter informativ” (Cuza și Lambucă 1971, 89). În ea se publică piese de teatru, recenzii și cronici asupra unor opere dramatice și comice de spectacol, se inițiază discuții și dezbateri despre probleme de repertoriu și joc actoricesc. Printre piesele publicate amintim *Sindrofie la D-na Sevastița*, comedie într-un act de Charles Faley, *Înainte de răsăritul soarelui* de Gerhart Hauptmann, *Săgetura lui Tell* de Schiller, trad. de Șt. O. Iosif, *Curtea fără stăpân* de Ludwig Anzengruber și *Jertfa lui Avram*, de Ion Broșu. Horia Petra-Petrescu deschide o rubrică intitulată *Piese vrednice de jucat*, în care sunt prezentate o serie de piese românești și străine: *Nevesta lui Cerceșuș* de Petre Locusteanu, piesa într-un act *În sat la Tînguiești* de Virgil Onițiu, *Jurământul* de Zaharia Bârsan, *Pe malul gârlei* de C. Ollănescu, *Conul Leonida față cu reacțiunea* de I. L. Caragiale și *La Turnu Măgurele* de V. Alecsandri. El recomandă piese potrivite pentru scenele sătești, care în formă dramatică „pot spune țăranului adevăruri mari ridicându-l sufletește și instruindu-l totodată” (Petra-Petrescu 1929, 43). Pentru dezbateri, el a supus publicului cititor teme interogative de tipul: „Cum să fie piesele teatrale pentru satele noastre?” sau „Este mișcarea noastră teatrală un lux?”. Va acorda apoi un loc de seamă evocării unor personalități de teatru precum I. L. Caragiale, Agata Bârsescu, Gh. Dima, Șt. O. Iosif, Il. Chendi, și alții. O altă rubrică va fi consacrată trecutului nostru teatral. A. P. Bănuț scrie despre *Tearul românesc în Ungaria* (1896-1913), Horia Petra-Petrescu, despre *O arhivă de programe (afișe) teatrale* și despre *Un teatru românesc în Bucovina, în 1889*. Nu lipsesc nici articole de actualitate precum *Teatrul și școala*, apoi *Foloasele și sticăciunile cinematografului* de Al. Ciortea sau *Un teatru popular francez* etc. Se publică și un chestionar pentru diletanți, se recomandă noile apariții literare, turnee. Revista este ilustrată și a contribuit în acest fel la popularizarea figurilor reprezentative ale teatrului nostru. Din păcate ea este sistată în 1914 și altă revistă de teatru nu mai apare în Transilvania decât după Mare Unire. Perioada interbelică (1919-1944) a cunoscut o adevărată explozie de ziare și reviste, grație atmosferei creatoare manifestate în rândul intelectualității României Mari. Înainte de Unire presa românească din orașele transilvănene era axată pe problemele naționale, având un caracter polemic și militant și era subordonată unui scop unic: conservarea ființei naționale. Unirea din anul 1918 a generat și un optimism cultural sesizabil atât în preocupările de organizare culturală, cât și în creația propriu-zisă, în democratizarea culturii și a dialogului cu lumea. Diversele producții literare s-au regăsit în paginile unor publicații care doreau cu orice preț să încurajeze impulsul creator românesc. În continuare vom trece în revistă câteva dintre ele: *Lumina* era un săptămânal duminical, care apărea la Brașov cu intermitențe, mai

precis între 20 aprilie-29 iunie 1919 și 4 ianuarie-29 februarie 1920, pentru ca la 15 septembrie 1921 să se mute la Cluj, unde a apărut pentru scurt timp, până la 28 februarie 1922. Directorul publicației era Ioan Petringenar. Revista publica în mod deosebit lirică semnată de poetul Șt.O. Iosif, de poetul și prozatorul Radu D. Rosetti, de Zaharia Bârsan – dramaturg, poet și prozator. *Culisele*, apărută la Cluj în anii 1922-1923, în limbile română și maghiară, scosă de Leonard Paukerow, cu text paralel român-maghiar, unde apar date importante despre teatrul românesc clujean. În revista de cultură *Cele Trei Crișuri* din anul 1921 cititorii erau informați în legătură cu o importantă noutate:

Anul acesta vom avea teatrul românesc în Oradea Mare. Trupa Teatrului Național din Cluj va veni în fiecare miercuri să joace la teatrul... din localitate... la anul sperăm să avem o trupă românească permanentă [...] În diferite rânduri s-au ridicat glasuri cari arătau necesitatea unui teatru românesc în Oradea Mare. Se aduce în sprijinul acestei cereri dragostea cu care publicul românesc ar înconjură și ar susține acest început al artei românești – în sens de instituție teatrală.

Faur și Popovici 1981, 37

În anul 1921 directorul adjunct al Teatrului clujean Parlagi Lajos cumpără de la Erdelyi Miklos aparatura teatrului și preia în același an conducerea Teatrului din Oradea. El știa că în acest oraș ce devenise multinațional, locuitorii români solicitau urgent înființarea unei trupe permanente de limbă română și i-a susținut având inițiativa formării unei comisii cu probleme de teatru alcătuită din maghiari și români, comisie ce a înaintat un memorandum Ministrului Culturii prin care solicita formarea unei trupe teatrale de limbă română pe lângă cea maghiară. Comisia era de părere că această trupă ar putea fi alcătuită din 12-16 actori ai Teatrului Național din Cluj, ce ar putea susține spectacole la Oradea și Sighetul Marmăției. Primăria a promis în acest sens achitarea cheltuielilor legate de iluminat și încălzit pentru ambele trupe. Ștefan Mărcuș s-a exprimat în legătură cu acest proiect astfel.

Numai pe asemenea principii se poate construi viitorul teatrului de limbă maghiară împreună cu cel de limbă română, pentru ca ambele să se dezvolte unul alături de celălalt fără nici o dificultate. Este îmbucurător că tocmai Oradea este orașul care a făcut primii pași în acest sens și este dispus să dezvolte frățeste cele două culturi. Aceste principii de bază nu jignesc pe nimeni, sunt pline de vitalitate și îi scutesc pe directorii de teatru de griji materiale.

Kelemen 1996, 2

În paginile *Tribunei* din 11 noiembrie 1921 se anunță: *Teatru românesc în Oradea*. După cum s-a anunțat în serile de 5 și 6 noiembrie maestrul Soreanu de la Teatrul Național din București, cu un ansamblu bine încheșat și bine condus a dat în Oradea, la Teatrul orașenesc două reprezentații: Institutorii de Otto Ernst și Rața sălbatică de Ibsen. *Teatrul*, revista Teatrului Național din Cluj, a fost scoasă săptămânal (în fiecare marți)

sub conducerea unui comitet condus de Zaharia Bârsan și Alexandru Hodoș între anii 1925-1927. La sistarea acesteia, Alexandru Hodoș va scoate *Ardealul teatral și artistic* (1927-1928) „revistă săptămânală de teatru, muzică și artă”, sub conducerea unui comitet. Tipărită în format mic, acesta seamănă mai degrabă cu un caiet de sală. Primul număr apare la 7 octombrie 1927, Cuvântul înainte fiind semnat de Victor Eftimiu, pe atunci director al Naționalului clujean. La revistă colaborează: Al. Hodoș, Radu Urlățeanu, Otte Ludwig, Leonard Poukerow, J. Paleologu, N. Ghiulea, N. Bretan ș.a. O altă revistă pe care o semnalăm este revista Asociației Române de Teatru *Thalia*, apărută la Lugoj între 21 august 1927-29 și septembrie 1928, reapare între 1934-1935 avându-l director pe Victor Bârlea și redactor pe Vasile Cărpinișan. Revista face bune servicii de popularizare a teatrului de diletanți, încercând să ofere material teatral publicului din zona rurală, precum *Unirea*, scenetă pentru sărbătorile naționale din repertoriul școlar primar de Constantin R. Crișan, Muza de la Burdujeni de Costache Negruzzi etc. Revista *Țara Bârsei* a fost editată ca bilunar sub conducerea lui Axente Banciu, pe urmă la două luni. Motivația apariției la două luni se justifică prin dorința de a avea un conținut mai consistent, mai extins și de a putea publica și articole mai lungi. Ea apare din mai 1929 până în anul 1938 (ultimul număr, triplu, 4-5-6/1938). Grija redactorilor acestei publicații pentru factorul cultural, literar, i-a determinat să includă în paginile ei creații lirice, epice, dramatice, traduceri, dar și de critică literară. Semnează articole Gheorghe Bogdan-Duică cu *Din istoria teatrului românesc în Brașov*, nr. 2/1929, Aurel A. Mureșanu cu articolul *Presa românească înainte și după 1848*, nr. 2/1934 și Al. Ceaușianu cu *Craiul munților*, poem dramatic, act. III, An IX, nr. 6/1935, consemnează de asemenea turnee teatrale în: An V, nr. 5, 1933. Revista *Ritmuri. Literatură și critică*. Apare la Brașov, lunar (1 septembrie 1929-iulie-august 1930), avându-i ca directori pe Ion Foçșeneanu și Ioan Al. Bran-Lemeny, iar secretar de redacție Ion Iordache- Mailat. Revista are un profil eclectic, iar rubrica *Cronică teatrală* completează materia celor 12 numere ale revistei. *Flori de crâng* apare la Oradea, bilunar (10 martie-octombrie 1933), în total 14 numere. Colaborează: V. Netea, N. Graur, Dem. Bassarabeanu și G.Șt. Cazacu. În paginile ei se publică drama în 5 acte *Blestemul*, anul I, nr. 12-13, 1933, pp.7-9 și se apreciază talentul lui Tony Bulandra în *Marchizul de Priola* de H. Lavedau pe scena teatrului „Regina Maria”, în: Anul I, nr. 2, 1933, p.13. *Acecedar* apare la Brad, săptămânal (11 mai - 22 iunie 1933). Îngrijită de Emil Giurgiuca și George Boldea, apoi la Turda (29 iunie 1933 - 25 martie 1934) îngrijită de Teodor Mureșanu, Emil Giurgiuca, George Boldea, Grigore Popa, Pavel Dan și Mihai Beniuc. *Abecedarul* este o revistă importantă în peisajul presei literare românești, care a contribuit substanțial la modernizarea tematică și artistică a beletristicii în Transilvania interbelică. Fondatorii *Abecedarului* se angajează să învingă criza literară din anii de după primul război mondial și să facă din scrisul transilvan un corespondent direct al „noului suflăt al Ardealului”, noua generație lându-și ca model pe Tudor Arghezi, Ion Barbu și Lucian Blaga. Revista *Abecedar* și-a propus să semnaleze în mod pregnant prezența talentului, să adune opere semnate de tineri scriitori, dintre care unii vor ajunge peste ani nume de mare valoare pentru noi. Acel *Abecedar* născut la Brad

și mutat la Turda, din inițiativa poetului Teodor Murășanu, a devenit *Pagini literare* și a adunat la Turda, tinerele condee. Primul număr apare în 15 mai 1934. Revista continua, fără îndoială, drumul început de minusculul *Abecedar*, înscriindu-se alături de alte reviste apărute în deceniu al patrulea, pe linia înnoirii literaturii și a întregii culturi românești „cătore toate forțele creatoare ale generației de azi, pentru învivoirea până la stele a aceluiași foc sacru” (Murășanu 1934, 2). Printre revistele ardelenne, *Pagini literare* ocupă un loc important, reușind să polarizeze în jurul ei cele mai talentate condeie literare existente la un moment dat. Cât privește teatrul, observațiile se restrâng asupra poemului dramatic a lui Zahara Bârsan *Domnul de Rouă* și asupra reprezentării pe prima scenă românească a piesei *Avram Iancu*, a lui Lucian Blaga. Revista *Pagini literare* a continuat să apară până în anul 1943, al IX-lea an de existență.

La 15 noiembrie 1936 Vasile Netea, plecat de la *Progres și cultură* odată cu N. Albu, a înființat împreună cu sublocotenentul I. Cișmaru, (pseudonim Balcyș Valst), revista bilunară *Clipa*, (apare la Târgu-Mureș între 1 noiembrie 1936 și 15 ianuarie 1937) care imita - în patru pagini - formatul *Biletelor de papagal* ale lui Tudor Arghezi și al *Abecedarului* înființat de E. Giurgiuca și George Boldea cu trei ani mai înainte în orașelul Brad. În jurul *Clipei* s-au strâns o parte din foștii colaboratori literari de la *Progres și cultură*, în frunte cu N. Albu, transferat între timp la Blaj, Al. Ceușianu și C. Ștefaniu, și totodată o serie de tineri scriitori din alte părți aflați în faza debutului: Horia Stanca, Radu Stanca, V. Copilu Chiatră, Tenea Aștilean, Al. Șerban, E. Ar. Zaharia. S-au alăturat noii reviste și unii din scriitorii mai vechi ai Târgu-Mureșului, ca Maximilian Costin, cu ajutorul căruia la 15 ianuarie 1937 - revista se tipărea exclusiv pe cheltuielile întemeietorilor - numărul paginilor *Clipei* s-a putut ridica la 10. Prin formatul său liliputan, în care puteau intra doar câteva poezii și câteva comentarii și recenzii critice, *Clipa* era însă departe de a mulțumi dorința de activitate publicistică a întemeietorului său, așa încât acesta, pornind de la experiența *Clipei*, s-a hotărât să solicite ajutorul primăriei pentru a înființa o revistă cu un format mai mare și cu un număr de pagini accesibil unei mai bogate producții. Primarul orașului, Emil Dandea, s-a arătat înțelegător față de cererea tânărului publicist, și astfel acesta a primit o subvenție de 10.000 lei rambursată direct tipografiei pentru a porni la drum cu o nouă revistă. Ca titlu inițiatorul se gândise mai întâi la acela de *Calea robilor* care, în mod simbolic, amintea atât de cunoscuta constelație celestă, cât și de calea celor robiți de visuri, de mistuitoarea chemare a luminei și a frumosului. Neînțelegând simbolurile incluse în acest titlu și văzând în ele mai degrabă o reamintire a situației sociale și naționale dinainte de 1918 a românilor transilvăneni, Dandea, s-a opus însă întrebuițării titlului indicat, cerând să se aleagă un altul. Inițiatorul a propus atunci titlul *Jar și slovă*, nume sub care revista a și apărut la 10 aprilie 1937. În programul revistei se arăta că „literatura nu poate fi un simplu reflex al unor stări de suflet personale, ci, dimpotrivă, scriitorul nefiind un singuratic, un izolat, un ecou al unor realități și aspirații omenești, generale, variind, ca originalitate, de la popor la popor, și fiind în mod permanent legate de stilul și concepția de viață a poporului din sânul căruia apare”. Preocupările revistei se inspirau totodată din tradiția de luptă a Mureșului și a artei patriotice. Printre

colaboratorii mureșeni ai noii reviste, în afară de cei întâlniți la *Clipa*, aflăm la *Jar și slovă* pe muzicologul Oct. Zeno Vancea cu studii despre „noua muzică românească”, pe etnograful Aurel Filimon cu cercetări despre jocul călușarilor, iar dintre scriitorii din alte părți, pe Victor Papilian cu un fragment de roman, precum și cu versuri și proză pe Mircea Streinul, Radu Stanca, Ivonne Rossignon, Mihail Axente, Corneliu Albu ș.a. Horia Petra- Petrescu de la Sibiu a colaborat cu un studiu despre „tehnica pieselor populare”. Critica a fost reprezentată de Nicolae Albu și Nicolae Comșa de la Blaj. În paginile ei se aduce un elogiu actriței Agatha Bârsescu intitulat *O mare artistă dramatică: Agatha Bârsescu*, în: Anul I, nr. 7-8, 1937, pp.1-5. Apoi se publică o piesă radiofonică într-un act *Petiția* în: Anul I, nr. 1, 1937, pp.12-20.

Arta. Publicație de atitudine monarhică, apărută la Brașov în mai 1938 ne-a atras atenția, dincolo de specificul ei lesne de desprins din titlu, prin rubricile dedicate literaturii și artei, dintre care exemplificăm următoarele: *Literatură, Plastică, Muzică-Teatru*. Dintre semnatari îi amintim pe Ștefan Baciș, Virgil Cărianopol și Ștefan Stănescu. Chiar dacă nu au fost întotdeauna redactate cu pricepere, revistele de teatru apărute în Transilvania până la Marea Unire (în parte și după aceea) au avut un rol deloc de neglijat în încercarea de îndrumare a publicului amator de teatru spre o mai bună selecție a repertoriului teatrelor și pentru popularizare a spectacolului artistic. În acea vreme actul artistic și implicit spectacolul teatral, conținea și un puternic mesaj mobilizator și de activare a conștiinței naționale. Astfel, revistele de teatru au contribuit în mod esențial la menținerea mereu trează a acestei forme de luptă și apărare națională și la realizarea aceluși proces de unificare culturală care a dus în cele din urmă la unificarea politică și la apariția teatrului profesionist după Primul Război Mondial. În acest sens dramaturgul și regizorul Gróf László aserta după turneul de la Oradea: „Noi, artiștii, avem datoria să culegem tot ce e bun și frumos, indiferent în ce limbă e concepută opera de artă. Dar mai important e schimbul cultural dintre români și unguri, cari suntem acum fiii aceleiași patrii” (Gróf 1926, 3). Scriitorul Zaharia Bârsan, cel care afirma că a iubit scândura scenei mai mult decât orice pe lume, îi îndemna pe toți românii: „Iubiți teatrul, pentru că un teatru bun e o adiere de sărbătoare, o flacără divină și o mândrie a țării. Plec, dar sufletul meu va rămâne întotdeauna lângă voi” (Bârsan 1938, 5).

BIBLIOGRAFIE

- BÂRSAN, Zaharia, 1938. „Zaharia Bârsan un artist român de excepție”, în: *Patria*, 19 aprilie 1938, Cluj.
- CUZA, Constantin și LAMBUCĂ, Maria, 1971. *Societatea pentru Crearea unui Fond de Teatru Român*, Casa Creației Populare, Brașov.
- FAUR, Viorel și POPOVICI, Ioan, 1981. *Momente din istoria teatrului românesc din perioada interbelică* în: vol. *Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru românesc*, Oradea, Biblioteca revistei *Familia*.
- GOGA, Eugen, 1913. în: *Soluții vremelnice-chestia teatrală*, nr. 3, [Cluj].

- GRÓF, László, 1926. „Turneu prin 15 orașe din Transilvania”, în: *Rampa*, IX, nr. 2535 din 12 iunie, București.
- HODOȘ, Alexandru, 1924. în: *Ofensive sufletești*, An 8, nr. 18 și 19, București
- KELEMEN, Istvan, 1966. *A nagyvaradi színjatszások története*, Oradea.
- MURĂȘANU, Teodor, 1934. „În loc de Cuvînt înainte”, în: *Pagini Literare*, An I, nr. 1, 1934, Arad
- PAUKEROW, Leonard, 1914. „Când joci teatrul românesc în țara ungurească” în: *Cultura*, An. 4, nr. 23 și 25, 1914, Cluj.
- PETRA-PETRESCU, Horia, 1912. *Cabinetul de Manuscrise, fondul Ștefan Mărcuș, S/b/CLXXXIII*, Biblioteca Academiei Române, București.
- PETRA-PETRESCU, Horia, 1929. *Piese teatrale vrednice de jucat*, în: *Transilvania*, Anul LX, [Sibiu].
- PETRA-PETRESCU, Horia, 1913. în: *Revista Teatrală*, nr. 6, Brașov.
- VULCAN, Iosif, 1898. în: *Anuarul I al Societății pentru crearea unui fond de teatru român, pe anul 1895*, nr. 6-8, Brașov.